

Temat opracowania: **ZAKAZ PROWADZENIA POJAZDÓW JAKO ŚRODEK KARNY. PRZESŁANKI ORZEKANIA**

Autor opracowania: **aplikant adwokacki Paweł Dziekański**

Data: **01.08.2014 r.**

A. WSTĘP

Zakaz prowadzenia pojazdów jest środkiem karnym, który może zostać wymierzony w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Zastosowanie przez sąd tego środka karnego skutkuje czasowym lub dożywotnim pozbawieniem uprawnień do kierowania pojazdami – określonego rodzaju lub nawet wszelkich pojazdów. Jeżeli skazany nie posiada prawa jazdy, orzeczenie zakazu polega na niemożności uzyskania uprawnień do kierowania takimi pojazdami.

Co do zasady, zakaz prowadzenia pojazdów wymierzany jest obok kary orzekanej za przestępstwo, wyjątkowo jednak – stosownie do art. 59 k.k. – może stanowić samoistną dolegliwość związaną ze skazaniem.

Warunki zastosowania tego środka określone są w przepisie art. 42 Kodeksu karnego¹, który obok przesłanki fakultatywnej wprowadza obligatoryjne podstawy jego orzeczenia.

B. PRZESŁANKI ORZEKANIA ZAKAZU PROWADZENIA POJAZDÓW

Tak jak już wspomniałem art. 42 k.k. określa przesłanki orzekania zakazu prowadzenia pojazdów. Na podstawie tego przepisu możemy wyróżnić przede wszystkim dwa tryby orzekania tego środka: **tryb fakultatywny** – w § 1 oraz **tryb obligatoryjny** – w § 2-4 k.k. W zależności od tego, który z nich ma zastosowanie możliwe jest orzeczenie:

- zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju (art. 42 § 1 k.k.);
- zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju (art. 42 § 2 k.k.);
- zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych (art. 42 § 3 i 4 k.k.).

B.1. Fakultatywne przesłanki orzekania zakazu prowadzenia pojazdów

B.1.1. Osoba uczestnicząca w ruchu

Stosownie do art. 42 § 1 k.k. sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju w razie skazania osoby uczestniczącej w ruchu za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, w szczególności jeżeli z okoliczności popełnionego przestępstwa wynika, że prowadzenie pojazdu przez tę osobę zagraża bezpieczeństwu w komunikacji.

Nie ma w tym opracowaniu miejsca na szczegółowe rozważania dotyczące tego jaki jest zakres podmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów. Przytoczyć należy jednak pogląd Sądu Najwyższego

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm., dalej stosuje się skrót: k.k.

wypowiadany konsekwentnie w uchwałach poświęconych powyższemu zagadnieniu. Mianowicie, sprawcą przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji może być nie tylko kierujący pojazdem, ale każda osoba uczestnicząca w ruchu, a więc np. prowadzący rower, pieszy czy pasażer². Tym samym orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów obok kierujących nimi, może dotyczyć także wyżej wymienionych osób³.

B.1.2. Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji

Drugą przesłanką orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów jest popełnienie przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji. Na potrzeby niniejszego artykułu wystarczające jest stwierdzenie, że takimi przestępstwami są wszystkie czyny określone w art. 173-180 k.k. (rozdział XXI k.k. – Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji) oraz w art. 355⁴ k.k. Do najczęściej popełnianych należą: spowodowanie wypadku komunikacyjnego (art. 177 k.k.); prowadzenie pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego (178a § 1 k.k.)⁵. Każde z tych przestępstw może być popełnione w różnych sferach ruchu – lądowej, powietrznej, wodnej.

B.2. Obligatoryjne przesłanki orzekania zakazu prowadzenia pojazdów

Przepisy art. 42 § 2-4 k.k. przewidują przesłanki obligatoryjnego orzeczenia środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów. Zastosowanie tych przepisów warunkują przede wszystkim trzy okoliczności, którymi są: stan nietrzeźwości, stan pod wpływem środka odurzającego, zbiegnięcie sprawcy z miejsca katastrofy komunikacyjnej, miejsca spowodowania bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy, miejsca wypadku komunikacyjnego⁶.

Przesłanki omówione wcześniej (w pkt. B.1.) muszą zostać co do zasady spełnione by możliwe było obligatoryjne orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów. Pewne modyfikacje – polegające na ograniczeniu zakresu podmiotowego oraz przedmiotowego zakazu, a także w jednym przypadku zakresu przestępstw, których dotyczy zakaz – wprowadzają przepisy art. 42 § 3 i 4 k.k. Do nich odniosę się szerzej w dalszej części opracowania.

B.2.1. Stan nietrzeźwości

Stosownie do art. 115 § 16 k.k. stan nietrzeźwości zachodzi wtedy, gdy:

- 1) zawartość alkoholu we krwi przekracza 0,5 promila albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość;
- 2) lub zawartość alkoholu w 1 dm³ wydychanego powietrza przekracza 0,25 mg albo prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość.

Ustawodawca określając czym jest stan nietrzeźwości zastosował tzw. kryterium prospektywne. Wskazuje na to zwrot: „*prowadzi do stężenia przekraczającego tę wartość*”. Przyjęcie tego kryterium uwzględnia różne fazy jakie przechodzi człowiek po spożyciu alkoholu. Istnieją bowiem takie stany, w których spożyty alkohol jeszcze całkowicie się nie wchłonął. Przykładowo badanie kierowcy, który został zatrzymany chwilę po jego wypiciu, może nie oddawać jego rzeczywistej zawarto-

² Por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2004 r., sygn. akt IV KK 277/04, LEX nr 141354; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 r., sygn. akt III KKN 281/01, LEX nr 51610; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2007 r., sygn. akt V KK 415/2006, LEX nr 245271.

³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2007 r., sygn. akt V KK 422/06, LEX nr 445723.

⁴ Jest to przestępstwo polegające na spowodowaniu przez żołnierza prowadzącego uzbrojony pojazd mechaniczny wypadku komunikacyjnego.

⁵ Por. www.statystyka.policja.pl.

⁶ Chodzi więc o miejsce zdarzenia, które zostały określone odpowiednio w przepisach art. 173, 174, 177 k.k.

ści alkoholu. Omawiane kryterium pozwala na przyjęcie stanu nietrzeźwości sprawcy, jeżeli wprowadził do organizmu taką ilość alkoholu, która po pełnej absorpcji spowoduje przekroczenie progu, o którym mowa w art. 115 § 16 k.k.⁷. Zwartość alkoholu może być ustalona poprzez badanie wydychanego powietrza, badanie krwi czy badanie moczu⁸.

B.2.3. Stan pod wpływem środka odurzającego

Ustawodawca nie określił, w przeciwieństwie jak to uczynił w odniesieniu do stanu nietrzeźwości, ustawowej definicji stanu pod wpływem środka odurzającego. Interpretując to pojęcie, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że środkiem odurzającym jest każdy środek, wpływający na ośrodkowy układ nerwowy, którego użycie powoduje obniżenie sprawności w zakresie kierowania pojazdem⁹. Tym samym Sąd ten opowiedział się, za szeroką wykładnią tego pojęcia, obejmującego nie tylko środki odurzające nazwane w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii¹⁰, ale także inne wywołujące określony wyżej skutek. Stanowisko Sądu Najwyższego należy uznać za słuszne, podkreślić jedynie należy, że tak przyjęta interpretacja w przypadku użycia przez sprawcę środka odurzającego spoza wykazu zawartego w przywołanej wyżej ustawie wymaga wykazania, że pomiędzy zażyciem środka odurzającego, a zachowaniem sprawcy zachodzi związek przyczynowy – np. obniżenie sprawności psychofizycznej.

B.2.3. Zbiegnięcie sprawcy z miejsca zdarzenia

Obecnie ucieczka sprawcy z miejsca wypadku (katastrofy, spowodowania bezpośredniego niebezpieczeństwa katastrofy) jest przesłanką obligatoryjnego nadzwyczajnego obostrzenia kary (por. art. 178 k.k.) oraz orzeczenia środka karnego w postaci zakazu prowadzenia pojazdów.

Wyjaśniając przedmiotowe pojęcie powołałam się również na jednolite stanowisko Sądu Najwyższego i wskażę, że zbiegnięcie z miejsca zdarzenia należy rozumieć jako oddalenie się sprawcy w zamiarze uniknięcia odpowiedzialności, w szczególności uniemożliwienia lub utrudnienia ustalenia jego tożsamości, okoliczności zdarzenia i ewentualnego stanu nietrzeźwości, pozostawiania pod wpływem środka odurzającego¹¹. Zamiar sprawcy jest więc warunkiem koniecznym do stwierdzenia tej okoliczności.

C. ZAKRES PRZEDMIOTOWY ZAKAZU PROWADZENIA POJAZDÓW

Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów to po prostu określenie rodzaju (kategorii) pojazdów, których skazany za przestępstwo przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji nie będzie mógł prowadzić (względnie nie będzie mógł uzyskać uprawnień do prowadzenia takich pojazdów), oczywiście jeżeli zakaz prowadzenia pojazdów zostanie orzeczony. Zakres ten jest uzależniony od trybu, w jakim orzekany jest ten środek karny.

C.1. Zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju

Jeżeli zakaz prowadzenia pojazdów orzekany jest fakultatywnie (na podstawie art. 42 § 1 k.k.) sąd może orzec zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju. Orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów określonego rodzaju będzie także możliwe w przypadku zaistnienia obligatoryjnej pod-

⁷ K. Łucarz, Zakaz prowadzenia pojazdów jako środek polityki kryminalnej, 2005, s. 153.

⁸ Por. rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 6 maja 1983 r. w sprawie warunków i sposobu dokonywania badań na zawartość alkoholu w organizmie, Dz. U. Nr 25 poz. 117.

⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2007 r., sygn. akt I KZP 36/2006, LEX nr 224613.

¹⁰ Dz. U. 2012 r., poz. 124 ze zm.

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2001 r., sygn. akt III KKN 492/99, LEX nr 47620.

stawy zastosowania tego środka z art. 42 § 2 k.k. Należy jednak pamiętać, że jest to jedna z dwóch alternatyw, drugą jest bowiem orzeczenie zakazu prowadzenia wszelkich pojazdów¹².

Przewidziany w powyższych przepisach zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju oznacza, że ustawodawca pozostawił sędziemu możliwość wskazania pojazdów, których sprawca nie będzie mógł prowadzić. Wybór ten nie może być jednak dowolny, Sąd Najwyższy wyraźnie wskazuje, że zakaz powinien dotyczyć uprawnienia do prowadzenia pojazdu tego rodzaju, którym sprawca dopuścił się przestępstwa¹³. Ponadto słuszne jest stanowisko R.A. Stefańskiego, który zauważa, że zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów powinien odpowiadać stopniowi niebezpieczeństwa, które spowodował sprawca i jakie może tym samym stwarzać w ruchu jako prowadzący pojazd – im wyższy stopień tego niebezpieczeństwa, tym szerszy powinien być zakres przedmiotowy zakazu¹⁴. Z orzeczenia sądu musi wynikać jakiego rodzaju pojazdów dotyczy orzeczony środek karny, przy czym bez znaczenia jest, czy sąd dokona tego wyliczenia od strony pozytywnej (poprzez wymienienie pojazdów objętych zakazem), czy od strony negatywnej (poprzez wskazanie, które pojazdy skazany może prowadzić)¹⁵.

C.2. Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów

W razie ziszczenia się omówionych w pkt. B.2. okoliczności – a więc w przypadku jeżeli sprawca przestępstwa komunikacyjnego jest w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia – sąd obligatoryjnie orzeknie zakaz prowadzenia oraz zdecyduje, czy wymierzyć zakaz prowadzenia pojazdów określonego rodzaju (patrz punkt powyżej), czy zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów. Zakres przedmiotowy tego drugiego nie wymaga komentarza, wszelkie pojazdy – to wszystkie pojazdy mechaniczne i niemechaniczne poruszające się w każdej sferze ruchu (lądowej, powietrznej, wodnej). Ten rodzaj zakazu sprowokował jednak pytanie dotyczące tego, czy omawiany środek karny dotyczy także tych pojazdów, do których kierowania nie jest konieczne posiadanie uprawnień (np. rower, motorower o pojemności silnika 50 dm³). Twierdzącej odpowiedzi na te pytanie udzielił Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 26 września 2002 r., sygn. akt I KZP 20/02. Niemniej jednak wobec tego poglądu judykatury należy zgłosić zastrzeżenia, a nawet nie zgodzić się z nim¹⁶. Kwestia ta jest szczególnie istotna z punktu widzenia odpowiedzialności skazanego za nieprzestrzeganie orzeczono zakazu (por. art. 244 k.k.), dlatego wydaje się, że powinna być ostatecznie rozstrzygnięta przez ustawodawcę.

C.3. Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych

Gdy następstwem przestępstwa polegającego na spowodowaniu katastrofy (czyn z art. 173 k.k.) będzie śmierć innej osoby lub ciężki uszczerbek na zdrowiu albo sprawca zostanie skazany za czyn z art. 177 § 2 k.k. lub 355 § 2 k.k. (spowodowanie wypadku komunikacyjnego

¹² Zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów będzie omówiony w dalszej części opracowania.

¹³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2007 r., sygn. akt III K 145/2007, LexisNexis nr 1911170; por. także: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 grudnia 2006 r., sygn. akt V KK 360/06, LEX nr 214173. Pomimo nowelizacji art. 42 § 2 k.k. ustawą z dnia 25 listopada 2010 r. (Dz. U. 2011 r. Nr 17, poz. 78), zasada wymiaru zakazu prowadzenia pojazdów wskazana w tych orzeczeniach pozostaje moim zdaniem aktualna.

¹⁴ Ryszard A. Stefański, *Zakres przedmiotowy zakazu prowadzenia pojazdów*, Prokuratura i Prawo nr 11-12, Warszawa 1999 r.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 1991 r., sygn. akt II KRN 57/91, LEX nr 22067. Inaczej: A. Marek oraz M. Szewczyk, por. M. Szewczyk, w: A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1 - 116 k.k.*, s. 654.

¹⁶ Por. Z. Sienkiewicz, Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 r., sygn. akt I KZP 20/2002, *Przebieg Sądowy* 2003 r., nr 10, poz. 143; R.A. Stefański, *op. cit.*, s. 145-146.

z następstwem polegającym na spowodowaniu śmierci innej osoby lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu) sąd obligatoryjnie orzeknie zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów mechanicznych na zawsze, chyba że zachodzi wyjątkowy wypadek, uzasadniony okolicznościami (art. 42 § 3 k.k.). Ostatnią obligatoryjną podstawą orzeczenia zakazu prowadzenia pojazdów jest orzeczenie zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze w razie ponownego skazania osoby prowadzącej pojazd mechanicznych w warunkach określonych w art. 42 § 3 k.k., czyli tylko wówczas, gdy sprawca uprzednio, jak i w czasie kolejnego – określonego w powyższym artykule przestępstwa – znajduje się w stanie nietrzeźwości, pod wpływem środka odurzającego lub zbiegł z miejsca zdarzenia (art. 42 § 4 k.k.)¹⁷. Przepis ten dotyczy wyłącznie kierującego pojazdem mechanicznym.

Pojazdem mechanicznym jest pojazd wprawiany w ruch przez umieszczony na nim silnik, jak również maszyna samobieżna i motorower. Nie są pojazdami mechanicznymi rowery zaopatrzone w silniki pomocnicze o pojemności nie przekraczającej 50 cm³, pod warunkiem, że zachowują one wszelkie normalne cechy budowy umożliwiające ich zwykłą eksploatację jako rowerów¹⁸.

D. WYKONANIE ŚRODKA KARNEGO W POSTACI ZAKAZU PROWADZENIA POJAZDÓW

Stosownie do art. 43 § 1 k.k. zakaz prowadzenia pojazdów orzeka się co do zasady w latach, przy czym dolna granica wynosi 1 rok, a górna 10 lat. W przypadku ziszczenia się przesłanek z art. 42 § 3 i 4 k.k. zakaz prowadzenia pojazdów nie ma charakteru terminowego, jest bowiem orzekany na zawsze.

Zakaz prowadzenia pojazdów obowiązuje od chwili uprawomocnienia się wyroku. Jednak początek biegu zakazu przypada na dzień zwrotu dokumentu uprawniającego do kierowania pojazdami – obowiązkowi jaki nakłada sąd w przypadku orzeczenia tego środka karnego (art. 43 § 3 k.k.).

W wypadku kiedy dokument uprawniający do kierowania pojazdem został zatrzymany wcześniej, okres zakazu biegnie od tej chwili faktycznego zatrzymania o ile zostało tak orzeczone.

Bieg zakazu prowadzenia pojazdów ulega zawieszeniu w przypadku odbywania kary pozbawienia wolności, chociażby orzeczonej za inne przestępstwo.

E. PODSUMOWANIE

Problematyka zakazu prowadzenia pojazdów nie została niniejszym opracowaniem wyczerpana. Zakres opracowania ograniczyłem przede wszystkim do omówienia przesłanek z art. 42 k.k. Należy jednak pamiętać, że występuje on również w kodeksie wykroczeń oraz, że istnieją przypadki, w których nie jest orzekany obok kary, ale samoistnie względnie jako środek probacyjny, zapobiegawczy, zabezpieczający czy wychowawczy.

¹⁷ Tak też: R.A. Stefański, *Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych na zawsze*, Prokuratura i Prawo 2000, nr 7-8, s. 132-133.

¹⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lutego 1993 r., sygn. akt III KRN 254/92, LEX nr 21044.